

Dit artikel dient als voorbereiding op de lezing van ds. L. Terlouw, die *Deo volente* gehouden zal worden op 26 mei 2011. De lezing draagt de titel 'Zo Hij mij doodde, zou ik niet hopen?', die zal gaan over hoop in het sterven. Onderstaand artikel geeft daarom aspecten weer van het christenleven als vreemdeling op deze aarde. Een christen leeft immers als het goed is in de verwachting van het hiernamaals, en beseft dat de aarde niet zijn thuis is.

'Heere God, wij zijn vervreemden, door te luisteren naar Uw stem'

Christelijk vreemdelingschap

Zij wonen in hun eigen vaderland, maar als vreemdeling; zij kwijten zich van hun burgerplichten en verdragen als vreemdeling alles. Ieder vreemd land is hun vaderland en ieder vaderland is een vreemd land.

Ad Diognetum

Tekst: Gijsbert van Appeldoorn

Waar is de christen thuis?¹ De christenen wandelen in de hemel (Filippenzen 3:1) en doden hun leden, die op de aarde zijn (Kolossenzen 3:5). Ze bedenken de dingen, die boven zijn, waar Christus is (Kolossenzen 3:2) en ze verlangen om ontbonden te zijn en met Christus te zijn (Filippenzen 1:23). Het goed van de wereld hebben ze met Paulus schade en drek leren achten om de uitnemendheid van Christus (Filippenzen 3:8) en ze vergeten wat achter hen ligt en jagen naar het wit, tot prijs der roeping Gods, die van boven in Christus Jezus is

¹ Zo luidt de titel een artikel van Van de Beek over de brief *Aan Diognetus*. (Van de Beek).

(Filippenzen 3:12,14). We kunnen dus wel stellen dat de christenen sterk wereldmijdend leven. Ik wil deze wereldmijding bekijken vanuit de Schrift, de vroege kerk en Calvijn. Ten slotte zal ik kort stilstaan bij het snijvlak van vreemdelingschap en apologetiek.

Vreemdelingschap in de Bijbel

In het Oude Testament komt 'vreemdelingschap' al aan de orde. Abraham zocht het vaderland dat boven is, in de wetenschap dat God hem een stad bereid had (Hebreeën 11:14-16). Israël had Kanaän uit de hand van God gekregen om daar te wonen, als afgezonderd en als vreemdeling levend volk. De Heere zegt twee keer tot Zijn volk dat ze 'alleen zullen wonen' (Numeri 23:9; Deuteronomium 33:28). Toch zijn er ook verschillen tussen het Oude en Nieuwe Testament in het spreken over vreemdelingschap. In het Oude Testament waren verdrukkingen vaak een teken van Gods ongenoegen over Zijn volk (Richteren). Het Nieuwe Testament getuigt dat allen die

godzaliglijk willen leven in Christus Jezus vervolgd zullen worden (2 Timotheüs 3:2). Verder heeft het nieuwtestamentisch Israël geen land meer, maar woont ze als vreemdeling te midden van volkeren. Het vreemdelingschap van een christen komt in het Nieuwe Testament veel duidelijker naar voren dan in het Oude Testament.

In het Grieks van het Nieuwe Testament zijn er verschillende woorden, die verband houden met het thema vreemdelingschap: *xenos*, *parepidémos*, *paroikia* en *paroikos* (Van Berkum 97). In 1 Petrus 1:17 lezen we: “zo wandelt in vreze de tijd uwer inwoning (*paroikia*)”. De statenvertalers hebben het Griekse woord vertaald met inwoning. Een ‘inwoning’ is altijd tijdelijk. De christenen zijn slechts ‘op kamers’ in deze wereld. Na de ‘studietijd’ vertrekken ze naar hun eigenlijke bestemming. Hun wandel moet verder ‘in vreze’ zijn. In de tijd van hun vreemdelingschap behoren zij met eerbied en ontzag te leven tegenover de Heere.

“Geliefden, ik vermaan u, als inwoners en vreemdelingen dat gij u onthoudt van de vleselijke begeerlijkheden, welke krijg voeren tegen de ziel” (1 Petrus 2:11). Petrus gebruikt hier de Griekse woorden *paroikos* en *parepidémos*. De statenvertalers hebben het eerste woord vertaald met ‘inwoners’ en het tweede woord met ‘vreemdeling’. Het tweede woord duidt op het tijdelijk verblijf van de christen in de wereld.

In Hebreëen 11:13 lezen we dat de christenen vreemdelingen (*xenoi*) zijn op de aarde. Een *xenos* was in het oude Athene een vreemdeling, die tijdelijk in een stad verbleef, maar daar niet als burger gezien werd, noch stemrecht had. Hij was slechts een gast.

Christenen zijn slechts gasten in de wereld. Op het eerste gezicht lijkt het erg schokkend om op aarde geen thuis te

hebben. Je hoort er niet bij. Toch is het de enige troost voor de christen (H.C. vraag 1). Wie het vergankelijke als zijn thuis heeft, zal straks alles verliezen, maar wie de hemel als thuis heeft, zal een onvergankelijke en onverwelkelijke erfenis ontvangen (1 Petrus 1:4) (Van de Beek 16).

De christenen zijn een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, om te verkondigen de deugden van Hem, Die hen uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht (1 Petrus 2:9). Ze zijn vreemdelingen, omdat ze niet behoren bij de wereld, maar bij God. Ze zingen: “dat ik niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben”. Ze zijn ook vreemd van zichzelf, omdat ze vol goddeloosheid zijn en blijven.

Vreemdelingschap in de vroege kerk

Boven het artikel zijn enkele zinnen uit het werk *Ad Diognetum* gezet. Deze zinnen typeren de gedachte van vreemdelingschap. De auteur van deze brief schrijft nog meer over de christenen: “Zij vertoeven op aarde, maar zijn thuis in de hemel. Ze gehoorzamen de vastgestelde wetten, maar ze overtreffen de wetten in hun eigen leven. Ze hebben allen lief, maar ze worden door allen vervolgd. De mensen kennen hen niet, en ze worden vermoord. Ze sterven, maar ze worden levend gemaakt. Ze zijn arm, maar ze maken velen rijk. Ze komen in alles tekort, maar ze hebben in alles overvloed” (5:9-13). De auteur tekent de christenen als vreemdelingen op de aarde. Tegelijk zijn de christenen de ziel van de samenleving, ze zijn de kurken, waar de wereld op drijft (6:1²). De ziel is onzichtbaar, op die manier is

² “Wat de ziel is in het lichaam, zijn de christenen in de wereld.”

de godsdienst van de christenen ook onzichtbaar in de wereld. Het koninkrijk bouwen ze niet hier op aarde, want Gods Koninkrijk is niet van deze wereld (Johannes 18:36). Hoewel hun godsdienst niet zichtbaar is, is hun levensstijl dat zeker wel. "Het vlees haat de ziel en bestrijd haar (...), omdat ze zich tegen de genietingen verzet. (...) De christenen worden in de wereld vastgehouden als in een gevangenis, maar ze houden stand in de wereld" (6:5-7). De christenen leefden in het vlees, maar niet naar het vlees (5:8). Clemens van Alexandrië (2de eeuw) waarschuwt tegen het materialisme. Hij schrijft: "Men veracht de eenvoud om de dwaasheid van een luxe die allerlei kwaad met zich meebrengt. Dat deze groothedswaanzin een grote dwaling is, zult u zien. De Heere at uit een eenvoudige schaal en liet zijn leerlingen rusten op de grond in het gras" (Van Berkum 100).³ Christenen deden ook niet aan toneel. Tertullianus (ca. 200) schrijft dat de toneelspelen 'kijkspelen van de duivel' zijn. Schaamteloosheid en menselijke hartstochten staan daar centraal (Van Berkum 89).⁴ Ook de gladiatorenspelen werden door de christenen gemeden (Van Berkum 90-91).

Op de vraag of christenen dan geen taak in de wereld hebben, geeft Origenes (3de eeuw) een duidelijk antwoord. Celsus (2de eeuw) had de christenen uitgedaagd om in de politiek te komen. De christenen hadden kritiek op de overheid. Daarom riep Celsus hen op om dan zelf in de politiek te komen. Origenes schrijft in zijn werk *Contra Celsum* (tegen Celsus):

Het is niet om publieke verantwoordelijkheden te ontlopen dat christenen publieke

functies afwijzen, maar om zich te wijden aan een goddelijker en meer noodzakelijke dienst in de kerk van God (8.75).

Van de Beek merkt in zijn betoog op dat de christenen hun leiderschapscapaciteiten beter in de kerk kunnen gebruiken dan in de politiek (Van de Beek 24).⁵ De *Apostolische traditie* (3de eeuw) verbiedt militairen tot de kerk toe te treden, evenals mensen die in de rechterlijke macht over mensenlevens kunnen beslissen (Van de Beek 25).⁶ We zien in de vroege kerk dus een sterke notie van vreemdelingschap en wereldmijding.

Vreemdelingschap bij Calvijn

Calvijn verbindt het vreemdelingschap direct aan het geloof. In boek III van zijn *Institutie* schrijft hij over de vruchten van het geloof. Hij spreekt dan over: zelfverloochening (VII), kruisdragen (VIII), de overdenking van het toekomstige leven (IX) en het gebruik van het aardse (X). Vooral het negende hoofdstuk handelt over vreemdelingschap, hoewel de notie van 'vreemdelingschap' door heel zijn *Institutie* zichtbaar is.

Calvijn zet dit hoofdstuk in met de volgende woorden: "En door welke soort van verdrukking wij ook gedrukt worden, altijd moeten wij zien op dit doel, dat wij ons gewennen tot de verachting van het tegenwoordige leven en daardoor opgewekt worden tot de overdenking van het toekomstige" (IX,1). God geeft deze verdrukking, omdat 'wij van nature geneigd zijn tot een beestachtige liefde tot deze wereld'. Het aardse behoud bij Calvijn wel zijn waarde, als zijnde schepping Gods. Maar in vergelijking met de hemel is de aarde

³ Met een verwijzing naar: Clemens van Alexandrië, *Paedagogus*, II, 37.3.

⁴ Met een verwijzing naar: Tertullianus, *De spectaculis*, XXVII.

⁵ Met een verwijzing naar: Origenes, *Contra Celsum*, 8.75.

⁶ Met een verwijzing naar: *Apostolische traditie* 16.

waardeloos. Calvijn beschrijft de waardeloosheid van het aardse in krasse woorden: “Want indien de hemel ons vaderland is. Wat is dan de aarde anders dan een oord der ballingschap? Indien het verhuizen uit de wereld is de ingang tot het leven, wat is de wereld dan anders dan een graf? En wat is in de wereld blijven dan anders dan verzonken liggen in de dood? Indien bevrijd worden van het lichaam betekent gebracht te worden in volkomen vrijheid, wat is het lichaam dan anders dan een kerker?” (IX, 4). Calvijn zegt hierbij wel dat we ongetwijfeld de wereld nooit moeten haten, ‘tenzij in zoverre als het ons aan de zonde onderworpen houdt’ (IX, 4). De dood zal de christen verlossen van de onderworpenheid aan de zonde. De christen behoort dan ook niet bang te zijn voor de dood. “Paulus leert de gelovigen uitstekend (2 Korinthe 5:2), met opgewektheid tot de dood te gaan, niet omdat ze ontkleedt, maar omdat ze overkleed begeren te worden” (IX, 5). Calvijn stelt zelfs dat niemand goede vorderingen maakt op de leerschool van Christus, dan hij, die de dag van zijn dood en de laatste opstanding met vreugde verwacht (Titus 2:13; IX,5). Net als in de Vroege Kerk, ligt bij Calvijn een sterk accent op vreemdelingschap. Calvijn geeft de aarde echter ook waardering en waakt voor ascese. Het stoffelijke is niet intrinsiek kwaad.

Vreemdelingschap en apologetiek

De vroege kerk heeft zich veel bezig gehouden met apologetiek. In de tijd van Calvijn was er nauwelijks sprake van apologetiek richting niet-christenen. Het vreemdelingschap van de vroege kerk leverde hen veel problemen op. Door hun beslotenheid kregen ze de verwijten van incest, atheïsme en kannibalisme. Men dacht dat tijdens het Heilig Avondmaal kinderen gegeten werden.

Het verwijt van atheïsme kwam voort uit de weigering om de Romeinse goden te dienen. Men moest zich hier tegen verdedigen. Christenen, die zich teweestelden tegen aantijgingen van buitenaf, worden apologeten genoemd. Deze apologetiek wierp pas een eeuw later duidelijke vruchten af. De publieke opinie sloeg na de heftige vervolgingen onder Decius (halverwege 3de eeuw) om. Het volk geloofde niet meer in de verhaaltjes over christenen, nadat het de bloedende kerk moedig had zien lijden (Van der Zwaag 34).

Het vreemdelingschap heeft in de Vroege Kerk duidelijk vruchten afgeworpen. De christenen leefden sterk hemelsgezind en de kerk groeide. De dood was voor hen een doortocht naar het eeuwige leven. Deze hemelsgezinde levenswijze heeft de kerk nodig om een ‘contrasterende gemeenschap’ te zijn (Kennedy 135). Deze levenswijze geeft een sterke relativering van al het aardse. Deze relativering botst met de tijdgeest en met ons eigen verdorven hart. De zucht naar vergankelijke zaken is in onze tijd en in ons hart ongekennd. De wetenschap van vreemdelingschap geeft de mens het juiste perspectief op deze ondergaande wereld. Dit perspectief is vruchtbaar in de hedendaagse apologetiek en evangelisatie.

Het christelijk geloof zoekt zijn heil namelijk niet in de tijd. Verleden, heden en toekomst bieden geen heil. Het christelijke geloof stijgt boven het historische denken uit en zoekt ‘de stad, die fundamenten heeft’. Aalders beschrijft dit krachtig: “Door de exorcerende besprenging met het bloed van Christus’ hogepriesterlijke bloedstorting wordt de mens bevrijd van de doem van de tijd; bevrijd ook van het hoogmoedige, zondige, ijdele historische bewustzijn. Hij is niet meer gericht op de illusoire toekomst van het horizontale

tijdsgebeuren, maar op de geschiedenisloze, hemelse scheppingsabbat, op de dingen die boven zijn (Kolossenzen 3:2) en op de hemelse gewesten (Efeze 2:6)” (Aalders 116).

Slot

Het is de vraag of het vreemdelingschap van de vroege kerk niet doorgeslagen is. Velen zullen zich afvragen of de christenen dan geen taak hebben in deze wereld. Het artikel verliest zijn scherpte als we uitgebreid zouden stilstaan bij de verantwoordelijkheid van een christen in de samenleving. De christen heeft wel een 'wachtpostfunctie' van God gekregen. Deze functie tekent de plicht van de christen, het trouw op zijn post blijven en het geroepen zijn om Gods

zaak op de aarde te dienen. Het blijft echter wel bij een wachtpostfunctie.

Laten we met Paulus, de vroege kerk en Calvijn alles 'schade en drek' achten om de uitnemendheid van Christus (Filippenzen 3:8). We zouden met David moeten uitroepen: "Hoe kleeft mijn ziel aan 't stof! Ai zie mijn nood" (Psalm 119:13 berijmd). De vroege christenen beleden metterdaad: 'hier beneden is het niet'. Ze zagen over de marteldood heen naar het eeuwige leven. Ze wisten dat hun hoop niet gezien werd; ze waren 'in hope' zalig geworden (Romeinen 8:24). Ze verblijdden zich in de hoop, waren geduldig in de verdrukking en volhardende in het gebed (Romeinen 12:12). Zij konden met Job uitroepen: "Zo Hij mij doodde, zou ik niet hopen?" (Job 13:15) En jij?

Literatuur

- Beek, A. van de, 'Waar is een christen thuis?', in: *Vers Christendom*, Heerenveen 2010, pag. 14-40.
- Berkum, J. W. van, *Kwetsbare minderheid, zichtbare gemeenschap*, Gouda 2009.
- Calvijn, Johannes, *Institutie*, vertaald door A. Sizoo, Zoetermeer 2004.
- Zwaag, K. van, 'Overheid en maatschappij', in: *Kwetsbare minderheid, zichtbare gemeenschap*, Gouda 2009, pag. 25-37.
- Kennedy, J., *Stad op een berg. De publieke rol van protestantse kerken*, Zoetermeer 2010.
- Aalders, W., *Schepping of geschiedenis*, Den Haag 1969.

Aan de *lector* zijn de volgende vragen gesteld:

1. Hoe mag een christen de dood beschouwen en hoe moet hij zich daarop voorbereiden? Wat kunnen we hierbij leren van Paulus' voorbeeld?
2. Op welke wijze kan de hoop troost bieden bij ernstige ziekte?
3. Hoe kan de hoop houvast bieden bij aanvechting met betrekking tot het levenseinde?